

קדימה במצוות

[א]

שיהוי מצוה לא משהינן

"ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את משכן אהל מועד" (שמות מ, ב)

שיהוי בעשיית המשכן

בטור (או"ח תרפד) הביא בשם הפסיקתא דקורין בחנוכה בפרשת נשא בנשיאים ג' בכל יום משום **שנשלמה מלאכת המשכן בכ"ה בכסלו**.

ולאור זאת הקשה בפרדס יוסף דהנה איתא ביבמות (לט, א) דאין ממתינין לאח הגדול שיבא ממדינת הים שמא יחלוץ, כיון דשהוי מצוה לא משהינן. הרי לן דכל היכא שבידנו לקיים את המצוה עלינו להקדים ככל שניתן, ואיננו דוחין את המצוה לזמן מאוחר יותר.

וכן אמרו (שם מז, ב) גבי גר דאחר שהודיעו לגר מקצת מצוות וקיבלם עליו, תיכף מלין אותו מבלי להתעכב, משום דשיהוי מצוה לא משהינן.

ומעתה יקשה טובא דמאחר ומבואר בפסיקתא שהמשכן היה מוכן כבר בכ"ה כסלו, מדוע המתינו מלחונכו עד ניסן, הלא שהוי מצוה לא משהינן.

שיהוי מצוה המוטלת על הרבים

ובבית יצחק (אבהע"ז ב, קיב) כתב לחדש כתב לחדש די"ל דהא דלא משהינן הוא משום דשמא ימות ולא תיעשה המצוה, ועל כן לא נאמר הך דינא אלא ביחיד שיש לחוש שמא ימות, אבל בצבור הרי אין צבור מתים, ובוודאי הציבור ידאג לקיום המצוה. [וכדוגמת הא דמצינו בהוריות (ו, א) אמר רב פפא כי גמירי חטאת שמתו בעליה במיתה, הני מילי ביחיד אבל בצבור לא לפי שאין מיתה בצבור].

וכתב בפרדס יוסף דלפי"ז אתי שפיר, דהיות ועשיית המשכן הינה חיוב המוטל על הציבור אין לחשוש כלל שלא תיעשה המצוה, וליתא להלכה זו דשיהוי מצוה לא משהינן.

[עוד כתב דלהני דס"ל דבכדי לקיים מצוה בהידור טפי אין כלל חסרון דשהוי מצוה נחא. אולם דבריו אינם ברורים דמה אכפת לן בהא, ומדוע איכא הידור טפי בבנין המשכן בניסן מאשר בנייתו בכסלו].

קידוש לבנה מוקדם או במוצאי שבת

והנה בתרומת הדשן (א, לה) כתב לדון האם מוטב לברך קידוש לבנה מוקדם טפי ככל שניתן, או שמא מוטב להמתין למוצאי שבת ולקדש את הלבנה בהיותו מבושם ומלובש בכלים יפים.

והסיק, דאם נותר זמן רב שניתן לקדש את הלבנה, מוטב להמתין למוצאי שבת. אך אם לא נותר זמן רב, מוטב לקדש את הלבנה מוקדם טפי ככל שניתן, מחשש שמא בעתיד לא יוכל לקיים את המצוה כי יתכן שיהיה יום מעונן. **דכל היכא דראוי הוא להסתפק שמא תעבור המצוה, אין משהינן אותה, אפילו כדי לעשותה יותר מן המובחר.**

והביא ראיה לדבריו מהסוגיא ביבמות (לט, א) הנ"ל. והוסיף דחזינן התם דדווקא בראוי להסתפק שמא תעבור המצוה לא משהינן לה, אך באין ראוי להסתפק לא. וז"ל ותדע דאמאי נקט תנא ובגדול עד שיבא ממדינת הים, ליתני עד שיבא ממדינה למדינה בארץ ישראל דלא משהינן, אלא דווקא נקט בקטן עד שיגדיל,

ובגדול עד שיבא ממדה"י לא משהינן, משום דשמא ימות הקטן, והגדול לא יבא לעולם ממדינת הים ותעבור המצוה, לכך לא משהינן, אבל ממדינה למדינה דקרוה דבבר שיבא, משהינן וה"ה בנ"ד, עכ"ל.

אכן כבר העירו באחרונים (שו"ת עבודת הגרשוני, יב) בדברי הרמב"ם והטור מפורש דלאו דווקא נקט מדינת הים, דכתב הרמב"ם (יבום וחליצה ב, ט) וז"ל וכן אם היה הגדול במדינה אחרת אין אחיו הקטן יכול לומר על אחי הגדול היא המצוה המתנינו לו עד שיבא אלא אומרין לזה שהוא כאן יבם או חלוץ, עכ"ל. הרי לן ס"ל דלאו דווקא נקטו בגמ' **מדינת הים**. (וכן לשון הטור (אהע"ז קסב) **מדינה אחרת**).

ובשו"ע (או"ח תכו, ב) כתב דאין מברכין על הירח אלא במוצאי שבת כשהוא מבושם, ובגדיו נאים. וכתב הרמ"א דאין ממתינין עד מוצאי שבת אלא אם ליל מוצאי שבת קודם י' בחודש. אך אם ליל מוצאי שבת הוא אחר י' בחודש אין ממתינין עד מוצאי שבת, שמא יהיו ב' לילות או ג' או ד' עננים ולא יראו את הלבנה ויעבור הזמן.

[ב]

אין מעבירין על המצוות

חבוש בבית האסורים שהשתחרר ליום אחד

ונראה דארווחא בדברי הבית יצחק הנ"ל ליישב קושיית החכם צבי. דהנה ידועים דברי הרדב"ז (ד, יג) בדבר ראובן שהיה חבוש בבית האסורים ולא היה בידו לצאת להתפלל בעשרה ולקיים את המצוות, ולאחר הרבות תחנונים לפני השר או ההגמון נאות להניחו לצאת יום אחד בשנה בלבד. ונשאל הרדב"ז באיזה יום מוטב שיצא.

והשיב הרדב"ז וז"ל ראיתי אחד מחכמי דורנו בתשובה דבר זה צלל במים אדירים והעלה חרס בידו ועל יסוד רעוע בנה יסודו. בתחלה כתב דעדיף יום הכפורים ואח"כ החליפו ביום הפורים משום מקרא מגילה ופרסומי נסא דבעינן עשרה ואין ראוי לסמוך על דבריו. אבל מה שראוי לסמוך עליו הוא דאנן קי"ל דאין מעבירין על המצוות ואין חולק בזה כלל, הלכך המצוה הראשונה שתבא לידו שאי אפשר לעשותה והוא חבוש בבית האסורים קודמת, ואין משגיחין אם המצוה שפגעה בו תחלה היא קלה או חמורה שאי אתה יודע מתן שכרן של מצוות, וזה פשוט מאד אצלי.

קושיית החכם צבי על הרדב"ז ויישוב הלקט הקמח

ובחכם צבי (קו) תמה על הרדב"ז מהא דאיתא במנחות (מט, א) דציבור שיש להם או תמידין של היום או מוספין של מחר הי מינייהו עדיף, תמידין של היום דהוי תדיר, או שמא מוספין של מחר דהוי מקודש.

ואי נימא כדברי הרדב"ז אם כן מאי מספק"ל הא בוודאי דהיום עדיף משום דאין מעבירין על המצוות. ובהכרח דלא אמרינן אין מעבירין על המצוות אלא היכא דשתיהן שוות, ולא היכא דאיכא עדיפות לחד מינייהו.

ובבאר היטב (צ, יא) הביא דבלקט הקמח (חאגיז) יישב דשאני יחיד מציבור, דביחיד יש לחשוש שמא המצוה לא תתקיים, ושיהוי מצוה לא משהינן כדאיתא ביבמות (לט, א) אך בציבור אומרים דאין ציבור מתה, ולכן לק"מ מההיא דמנחות דהא התם מיירי בציבור.

אך יש להעיר על כך, דהרדב"ז לא קאתי מטעמא דשיהוי מצוה לא משהינן, אלא מטעמא דאין מעבירין על המצוות. ויתכן דדוקא בטעמא דשיהוי מצוה לא משהינן דהחשש הוא שמא לא תיעשה המצוה כדברי התרומת הדשן הנזכר, בהא אמרינן דבציבור אין לחשוש בכך, לעומת זאת הא גבי הטעם דאין מעבירין על המצוות, אפשר דה"ה בציבור שייכא ה"ט.

אך ברש"י במגילה (ו, ב ד"ה אין מעבירין) מבואר דחד דינא נינהו, דכתב וז"ל משבא לידי אקדים לעשות, דהכי תניא במכילתא, ושמרתם את המצוות - **אם באת מצוה לידך אל תחמיצנה**, עכ"ל. הרי דיסוד ההלכה

דאין מעבירין על המצוות מושתת על הנחה זו דיש לחוש שמא לא יקיימנה, כשם שיש לחוש גבי מצה שמא תבא לידי חימוץ. ואתי שפיר יישוב הלקט הקמח דבציבור ליכא למיחש.

אולם בסיום התשובה הביא החכם צבי דיש לחלק בין מצוה שניתן לעשותה ע"י אחרים למצווה שא"א לעשותה ע"י אחרים. דהנה במו"ק (ט, ב) רמין קראי אהדדי, כתיב פלס מעגל רגלך וכל דרכיך יכונן, (רש"י - כלומר שקול המצווה ועיין בהן איזה גדולה ועשה הגדולה) וכתיב אורח חיים פן תפלס, (רש"י - דמשמע כל מצוה שתבא לידך עשה אותה בין גדולה בין קטנה, ואל תניח קטנה מפני הגדולה). ומשנינן לא קשיא כאן במצווה שאפשר לעשותה על ידי אחרים, כאן במצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים. ופרש"י מצווה שאפשר לעשותה ע"י אחרים עשה את הגדולה וחביריך יעשו הקטנה. מצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים אל תפלס אלא מצוה שבאה לידך בין גדולה בין קטנה עשה, עכ"ל.

ומסתמא דברי הרדב"ז הללו איירי במצווה דא"א לעשותה ע"י אחרים, ולכן צדקו דבריו דעליו לקיים את המצווה הראשונה שבאה לידו. (וראה במהרש"א ביאור שונה ממש"כ רש"י ואכמ"ל).

האם הרדב"ז פליג עם התורה"ד

ובשו"ת עבודת הגרשוני (לב) העלה דהרדב"ז פליג על התורה"ד, דלדעת התורה"ד יש להמתין ולקיים את המצווה בהידור. ואילו לדעת הרדב"ז כיון דאין מעבירין על המצוות, עלינו לקיים תיכף את המצווה שבאה לידנו ולא להמתין לקיום מצווה בשלימות טפי בעתיד.

אולם לענ"ד נראה דאין כלל פלוגתא ביניהם, דהרדב"ז איירי בגוונא שלפניו ב' מצוות, והנדון הוא להעביר על מצווה אחת בכדי להשיג את השניה החשובה טפי, דבכה"ג אמרינן דאין מעבירין על המצוות. ולעומת זאת בגוונא דהתורה"ד לא שייך כלל לדון משום מעבירין על המצוות, שכן איירי שלפניו מצווה אחת, והנדון הוא רק מתי המועד הנכון לעשותה, ובהא כתב התורה"ד דמוטב שימתין לקיימה בהידור. ודחיית המצווה להיעשות בשלימות עדיפה מהזריזות למצווה ולקיימה שלא בשלימות. אמנם עי' לק' שמדברי הגמ' במגילה משמע דגם כה"ג שייך אין מעבירין על המצוות.

דעת ספר חסידים

אולם בספר חסידים (תתעח, הובא בנשמת אדם כלל סח) נקט דאין לדחות מצווה בכדי לקיימה מאוחר יותר ביתר הידור. ולכן אם יש סופר זמין שיכול לכתוב לו ספר תורה מיד אך כתיבתו פחות מהודרת, ומאידך יש סופר הכותב בהידור טפי שיוכל להשיגו רק לאחר זמן, הדין הוא דחייב לכתוב תיכף ומיד את הס"ת אצל הסופר המצוי, ולא להמתין לסופר המהודר טפי.

וכן הדין גבי טלית דאין להמתין לטלית נאה יותר, ולבינתיים להתבטל ממצוות ציצית. והסמך דבריו עה"פ בתהילים (ק"ט) חשתי ולא התמהמהתי לשמור מצוותיך. מכאן שלא יעכב אדם את המצווה בעבור זה **שאמרה תורה** זה קלי ואנוהו התנאה לפניו במצוות וכו', עכ"ד.

ובשדי חמד (כללים ג, ב) כתב בפשיטות דהספר חסידים פליג על התורה"ד הנ"ל, שהרי כתב להדיא דאין הידור דוחה מעלת זריזים. אולם החיד"א (ברית עולם שם) כתב דמקור דברי הספר חסידים הוא מסוגיא דיבמות (לט, א) הנ"ל דשיהוי מצוה לא משהינן. אך כתב בשם התורה"ד דלא אמרו כן אלא היכא דיש לחשוש שמא אם ימתין ימנע מלקיימה, א"כ לדבריו אין מחלוקת בין הספר חסידים לתורה"ד.

ורמז לזה, דהנה בספר חסידים כתב דהסופר השני לא בא כ"כ בקרוב זמן, והיינו כמש"כ בתורה"ד דאין ממתנין דווקא ליבם הנמצא במדינת הים.

יישוב הקצוה"ח על קושיית החכם צבי הנ"ל

והנה בקצוה"ח (קד, ב) כתב ליישב קושיית החכם צבי באופן אחר, דהנה בפשטות הא דמוסף חשיב מקודש היינו משום דקאתי עבור שבת המקודשת. אולם ברש"י במנחות (מט, א בלישנ"א) מבואר טעמא אחרינא,

ולדעתו הא דמוסף חשיב מקודש, משום דקרב היום, ואילו התמיד לא יקרב עד למחר. הרי לך דככל שהמצוה קודמת בקיומה חשיב מקודש טפי.

ומעתה לק"מ מה שהקשה החכם צבי, שכן המצוה הראשונה הבאה לחבוש בבית האסורים חשיבא קדושה, וא"כ זהו שורש נדון הש"ס במנחות שם אי מקודש עדיף או תדיר.

אלא דדבריו צ"ב דהא במנחות הוי בעיא דלא איפשטא, ועם זאת כתב הרמב"ם (תמידין ומוספין ח, כ) וז"ל לא מצאו אלא שני כבשים אם יקריבו אותן למוסף היום אין להן תמידין למחר, הרי הדבר שקול אם הקריבום למוסף היום הקריבו, ואם רצו להניחם למחר לתמידין יניחו, עכ"ל. הרי דהתיר לעשות כפי שיחפון, ואילו הרדב"ז כתב דחייב לעשות את המצוה הראשונה שבאה לידו.

קדימה בפריעת בעל חוב

עוד דן בקצוה"ח (שם) במי שיש לו כמה בעלי חובות, ואין בידו ממון כדי הצורך לשלם לכולם. האם ישנם דיני קדימה למאן דהו, או שמא עליו לחלק את הממון לכולם בשווה.

והביא דיש מן הפוסקים שנקטו דאם היה חייב מטלטלין היות ואינם משועבדים לבע"ח, בידו לחלק את הממון בשווה בין כלל הבע"ח.

אולם לדעת הקצוה"ח מי שתובעו ראשון מחוייב לפרוע לו חובו מדין פריעת בע"ח מצוה, כיון דכל חיובו לשלם חובו הוא מההלכה דפריעת בע"ח מצוה, וחובה זו אינה חלה אלא כאשר תובע המלוה את חובו. ואמנם לבסוף כשיתבע אותו יתחייב אף לשני, מ"מ אנו אומרים דהמצוה המוטלת עליו כעת אינה נדחית מפני המצוה שיתחייב בה לאחר מכן. והוכיח כדבריו מדבריו רש"י במנחות הנ"ל דהמצוה שיש עליו כעת חשיב מקודש.

ומש"כ בקצוה"ח דאין חיוב על הלואה לשלם חובו אם אין המלווה תובעו, הנה בנתיב"מ (שם, א) נחלק עליו בתוקף ולדעתו ברור ופשוט הדבר כי אף אם המלוה שכח מהחוב, מ"מ מוטל על הלואה לפרוע חובו, ולפי"ז אין כלל דין קדימה לתובע הראשון, אלא יחלק את ממנו בשווה בין כולם.

אין מעבירין על המצות כשאינו עומד לקיים שניהם

והנה איתא ביומא (לג, א) דשיירי הדם נשפכים אל יסוד המערבי דמזבח החיצון. והקשו בתוס' (שם ד"ה אין מעבירין) למה לי קרא להכי תיפוק"ל משום דאין מעבירין על המצוות.

ויישבו תוס' דלא אמרו כן אלא היכא דבעינן למיעבד לתרוייהו, דבהא יש להקדים ההוא דפגע ביה ברישא, אך היכא דלא עבדינן אלא חד מינייהו לא אמרו דאין מעבירין על המצוות, אלא עבדינן לתדיר לחודיה ולא עבדינן לשאינו תדיר.

ולכא' מבואר בדבריהם דלא כדבריו הרדב"ז הנ"ל דהמשוחרר מבית האסורים ליום אחד בשנה יבחר את היום הראשון, משום דאין מעבירין על המצוות. והא התם אין כוונתו לקיים שניהם, ועם זאת אמרו דאין מעבירין על המצוות.

אולם מאידך גיסא מגוף דברי הגמ' חזינן סמך לדבר, דבמגילה (שם ה, ב, וראה בתוס' שם) נחלקו אימתי קוראים את המגילה בשנת העיבור. ואמרינן בשלמא רבי אליעזר ברבי יוסי [דס"ל שקורין באדר הראשון] מסתבר טעמיה דאין מעבירין על המצוות. הרי דאף היכא דאינו מקיים שניהם אמרינן דאין מעבירין על המצוות.

איברא שבטורי אבן נקט דזוהי לשון מושאלת, ואין הכוונה להלכה זו, יעוי"ש. אך הרדב"ז יכול לסמוך יתדותיו על כך.

אין מעבירין מדאורייתא או מדרבנן

והנה עכ"פ מבואר בדברי התוס' הללו דהא דאין מעבירין על המצוות זהו דין תורה, דהא הקשו למ"ל קרא וכו'.

ובשו"ת הרדב"ז (תקכט) דן בדבר אדם שבטעות הוציא תפילין של ראש קודם של יד, האם מוטל עליו לחבוש של ראש תחילה כיון דאין מעבירין על המצוות.

וכתב דנחלקו בזה רש"י ותוס' ביומא (לג, ב) דהנה אמרו שם בזה"ל אמר רבא שמע מינה מדריש לקיש (-) דס"ל אין מעבירין על המצוות) עבורי דרעא אטוטפתא אסור, היכי עביד מדרעא לטוטפתא, עכ"ל. ופירש"י דהרי אסור לאחר תפילין של יד מפני של ראש, דקפגע תחילה בשל יד.

והקשו בתוס' דלמ"ל משום דאין מעבירין תיפ"ל משום דכתיב וקשרתם לאות על ידיך והדר ולטוטפות בין עיניך, כדדרשינן במנחות (לו, א). ולכן פירש רבינו תם דאירי בשעה שחולץ תפילין ומניחן בתיק, שלא יעביר אותן של יד ויתנם בתיק תחילה, ולאחמ"כ של ראש למעלה. דא"כ כשיבא להניחן יפגע בשל ראש תחילה, ויאלץ להעביר על המצוות, משום דשל יד יש להניח תחילה, עכ"ל. הרי לן להדיא דלדעת ר"ת אם פגע בשל ראש תחילה עליו לעבור עליו ולהניח של יד תחילה.

וביאר הרדב"ז דס"ל דהא דאין מעבירין על המצוות אינו אלא מדרבנן, ולכן הלכה זו נדחית מפני החיוב מהתורה להניח של יד תחילה. אכן כבר תמהו עליו דבתוס' בעמוד הקודם שם מפורש דאין מעבירין הוא דין תורה כנ"ל. [שוב מצאתי שכן הק' שנשמת אדם (הנ"ל)]

עוד כתב הרדב"ז דאי לאו דמסתפינא הוה אמינא דאין בכאן הלכה זו דמעביר על המצוות, כיון דהוא מחוייב לקשור של יד תחילה, נמצא דאכתי לא הגיע זמן הנחת של ראש קודם שיניח של יד.

[ג]

זריזין מקדימין למצוות

זריזין מקדימין או ברוב עם

ובעיקר דברי התרומת הדשן הנ"ל דמוטב להמתין לקיים את המצוה באופן מהודר טפי, ולא אכפת לן במה שנזקק להפסיד מעלת זריזין מקדימין למצוות. הקשה בחת"ס (תורת משה סו"פ תצוה) מהא דמצינו בר"ה (לב, ב) דמעלת זריזין מקדימין, עדיפא ממעלת ברוב עם הדרת מלך.

דהנה שנינו במשנה שם דבשחרית אומרים הלל, ובמוסף תוקעים בשופר. ומקשינן דמאי שנא שני (- במוסף) מתקיע משום דברוב עם הדרת מלך, (- דיותר אנשים מגיעים למוסף משחרית), אי הכי הלל נמי נימא בשני משום דברוב עם הדרת מלך. אלא מאי שנא הלל דבראשון משום דזריזין מקדימין למצוות, תקיעה נמי נעביד בראשון משום דזריזין מקדימין למצוות. אמר רבי יוחנן בשעת גזרת המלכות שנו, עכ"ל. הרי לן דזריזין מקדימין למצוות עדיפא ממעלת ברוב עם, ולכאורה ה"ה דעדיפא ממעלת הידור מצוה, וא"כ כיצד פסק התורה דדמוטב להמתין לקידוש לבנה למוצאי שבת, הלא בכך יפסיד מעלת זריזין מקדימין למצוות.

וביאר בחת"ס דבהכרח שאני מעלה שבגוף קיום המצוה למעלה חיצונית למצוה, ולכן אמנם מעלת ברוב עם נדחית מפני מעלת זריזין מקדימין למצוות, היינו משום דברוב עם אינה מעלה בגוף המצוה, לעומת זאת קידוש החודש בהיותו מבושם ובבגדי שבת הוי מעלה ויתרון בגוף קיום המצוה.

ונראה להוסיף בזה, דהיות וקידוש לבנה הוא קבלת פני השכינה כנוסח המוזכר בקידוש לבנה, וכפי שאמרו חז"ל (סנהדרין מב, א) שכל המקדש את הלבנה בזמנה כאילו קיבל פני שכינה. א"כ אם הוא לבוש בבגדי שבת, הרי שקבלת פני השכינה מעולה טפי, דמקבל פני השכינה באופן יותר מכובד.

ומעתה יש להסתפק גבי מקרא מגילה, האם מוטב לקרא מוקדם ובכך תהיה לו מעלת זריזין, או שמא מוטב להמתין לקריאה מאוחרת יותר המליאה בציבור גדול ובכך תהיה לו מעלת ברוב עם. דגבי מקרא מגילה דאיכא משום פרסומי ניסא, ברור ופשוט דמעלת ברוב עם הוי מעלה בגוף המצוה, ולכן שמא עדיפא ממעלת זריזין.

ובשדי חמד (מערכת הכללים ז, ב) צווח ככרוכיא כנגד אלו המאחרים את ברית המילה עד אחר הצהריים, כדי שיוכלו אנשים רבים להשתתף בברית, וכתב דאין זו הנהגה ראויה, דהרי קי"ל דמעלת זריזין עדיפא ממעלת ברוב עם.

להמתין למוסף במנין השני

הנה בבאר היטב (צ, יא) הביא בשם שו"ת יד אליהו (מב) דהמתפלל בשבת מוקדם כדי שלא יפסיד זמן ק"ש, אך המנין שמתפלל בו מצומצם, ואילו במנין השני הציבור גדול יותר, עליו להמתין למנין השני לתפילת מוסף. והטעם דבמנין השני איכא מעלה דברוב עם הדרת מלך.

אלא דלכאורה דבריו מרפסן איגרי, דהא מפורש בגמ' הנ"ל דמעלת זריזין עדיפא ממעלת ברוב עם.

והעירוני דשמא י"ל דאין דין זריזים מקדימין גבי תפילת מוסף, להתפלל לפני שעה שישית. דהנה בביה"ל (רפ, א ד"ה מיד) הביא דברי הלבושי שרד דמשמע בדבריו דאמנם זמן מוסף הינו אחר תפילת השחר אף אם התפלל בהשכמה כותיקין, מ"מ מוטב לכתחילה לאחר, דהא קרבן מוסף דשבת אמרינן בגמרא דזמן הקרבתו היה בשש, והיות והתפילות כנגד הקרבנות תיקנום, יש לאחר תפילה זו לזמן ההוא.

אך הביה"ל נחלק עליו ולדעתו לא מיבעיא דאם התפלל בציבור, אין להם להמתין לשעה הששית, משום דהוי טורח לציבור לקבצם שנית כמבואר בראשונים ריש ברכות, דהתירו להקדים תפילת ערבית אף שלא בזמנה כי טורח לקבצם שנית. ואף אם התפלל שחרית ביחידות מ"מ אין כדאי לאחר כ"כ עד סמוך לחצות, דאיחור התפילה כ"כ מבטל מצות עונג שבת, עכ"ד. הרי לן דעיקר זמן מוסף הוא בשעה ששית, וא"כ י"ל דמשום כך אין הלכה דזריזין גביה.

נטילת אתרוג מוקדם או להמתין לאתרוג מהודר טפי

בשבות יעקב (א, לד) דן האם מוטב ליטול אתרוג שאינו מהודר מוקדם, או שמא מוטב להמתין עד שיבא לפניו אתרוג מהודר טפי. [כבר הבאנו לעיל דברי הספר חסידים שאין לחכות בשביל הידור מצוה, ובמה שנחלקו האחרונים האם הוא חולק על התרה"ד.]

וכתב דבפשטות אמרינן דזריזין מקדימין למצוות, ולכן עליו ליטול מיד את האתרוג שלפניו. והביא ראיה לדבריו מהילקוט (ויקרא רמז, תעד) דחביבה מצוה בשעתה, ולכן אין העני ממתין לשיהיה לו יותר ממון בכדי להביא כשבה, אלא מביא עשירית האיפה תיכף ומיד. וה"נ עליו ליטול את האתרוג תיכף הגם שאינו מהודר.

אך דחה ראיה זו, די"ל דהתם אין הכרח שיתעשר ויוכל להביא כשבה, לעומת זאת בנדון דידן הא הוא יודע שמביאין לו אתרוג מהודר טפי.

ולפי"ז כתב לדחות ראיית התרה"ד הנ"ל מדברי הגמ' ביבמות (לט, א) דאין להמתין ליבם שיבא ממדינת הים, שכן התם י"ל דאף אם יגיע מהיכי תיתי דברצונו לייבם. אכן מסקנת דבריו כדברי התרה"ד דעליו להמתין לאתרוג המהודר טפי.

אלא שהקשה מהא דפסק הרמ"א (כה, א) דאם התפילין מזומנים בידו אי"צ להמתין על הציצית, אע"פ שלכתחילה מתעטף בציצית ורק לאחר מכן מניח תפילין, הרי דישנה מעלה בעטיפת הציצית קודם התפילין, עם זאת אינו ממתין לציצית.

וביאר דשאני התם דליכא מעלה במה שמתעטף בטלית תחילה, אלא דאם שניהם לפניו עליו להקדים את הציצית משום דמצות ציצית שקולה כנגד כל המצוות, או משום דהיא תדירה כמבואר בטור ובב"י. אך כל שאין הציצית מצויה לפניו, והתפילין מוכנים לפניו, בוודאי דמוטב להניח את התפילין קודם, ואין כלל גרעון במה שאינו ממתיך לציצית.

עטיפת הטלית קודמת לתפילין

והנה כתב בשו"ע (שם) דקודם מתעטף בציצית ורק לאחר מכן מניח תפילין, משום דמעלין בקודש. וכבר הקשו האחרונים (יד אפרים ועוד) דמעלין בקודש לא שייכא אלא בדבר אחד, ולא אמרו כן בשני דברים.

אלא דעיקר הטעם בזה כמש"כ בב"י או משום דטלית הוי תדיר, או משום דטלית ישנה מעלה דשקולה ציצית ככל התורה כולה. ובביאור"ל כתב דאדם קאי דעליו להלך מדרגא לדרגא ולהתעלות בקדושה. כי מתחילה הוא מכסה את עצמו בכיסוי דמצוה, וע"י התפילין הרי הוא מקשר את עצמו בקשר היחוד והקדושה.

ובהגהת החת"ס כתב דכל זה לא איירי אלא אם לא הוציא את התפילין מהתיק, אך אם כבר הוציאן, מניח תחילה את התפילין משום דחמירא קדושתיה.

היכא דאין הטלית לפניו

וכתב הרמ"א וז"ל מיהו אם תפילין מזומנים בידו ואין לו ציצית, אין צריך להמתין על הציצית, אלא מניח תפילין וכשמביאים טלית, מעטפו (ד"ע) עכ"ל.

וכתב המג"א דהמקור לדבריו הוא ביבמות (לט, א) דאמרו דכל שיהוי מצוה לא משהינן, אע"פ שיעשה אח"כ ביתר הידור. עוד כתב עפ"י הילקוט (הנ"ל) דחביבה מצוה בשעתה.

והנה ז"ל הילקוט שהביא (ויקרא רמז, תעד) אמר ר' יהודה חביבה מצוה בשעתה שמיד הוא מביא עשירית האיפה ואין ממתינין לו עד שיעשיר ויביא כשבה או שעירה. רבי אליעזר אומר חביבה מצוה בשעתה שמיד בערכים נותן סלע ואין ממתינין לו עד שיעשיר ויביא חמשים סלעים. ר' שמעון אומר חביבה מצוה בשעתה שהקטר חלבים כשרים כל הלילה ודוחין את השבת בשעתן ואין ממתינין להם עד שיקריבו למוצאי שבת, עכ"ל.

ושמעתי מהגר"א וייס שליט"א שתמה על דברי המג"א דלכאורה חביבה מצוה בשעתה לא שייכא אלא היכא דיש זמן מסוים שבו לכתחילה ראוי לעשות את המצוה, כגון הקטר חלבים ביום. ואילו בנדון דידן אין זמן מסוים להניח כעת את התפילין, ומה שייך לומר בזה חביבה מצוה בשעתה.

איברא דצדקו דברי המג"א, דהא בילקוט מבואר דאף היכא דאין ענין מסוים לעשות את המצוה בזמן ההוא, מ"מ אמרינן חביבה מצוה בשעתה, שהרי הילקוט מביא כדוגמא קרבן מעשירית האיפה, שאינו ממתיך עד שיתעשר ויביא כשבה. ושם אין חיוב מסוים להביא קרבנו כעת, ועם זאת אנו אומרים חביבה מצוה בשעתה. וכן גבי ערכין, אין כלל ענין מסוים להביא כעת את הערכין, ועם זאת אנו ממתיך משום דחביבה מצוה בשעתה.

ובספרו מנחת אשר (בראשית, כב) הוסיף לתמוה על דברי המג"א מדוע הסמיך דבריו על דברי הילקוט ולא מגמרות מפורשות בכמה דוכתי דחביבה מצוה בשעתה. אכן לפמשנ"ת ניחא דבדברי הילקוט חזינן דאמרינן חביבה מצוה בשעתה אף כשאין זמן מסוים לקיום המצוה, ולא אשכחנא כהאי בשום דוכתא.

אולם יש להקשות על דברי המג"א כיצד מדמה זאת להלכה דשיהוי מצוה לא משהינן, הא לדברי התרה"ד לא אמרו כן אלא היכא דיש לחשוש שמא המצוה לא תיעשה, והא הכא סתם הרמ"א ולא פירש, ומשמע דבכל גוונא עליו להניח תחילה את התפילין, אף אי ליכא למיחש שמא יפסיד את המצוה.

אכן נראה דדברי הרמ"א מבוארים היטב עפ"י מש"כ בשבו"י הנ"ל, דהיכא דאין שני המצוות לפניו ליכא

מעלה בציצית, וכל מה שאמרו להקדים היינו היכא דשניהם לפניו דהיות והציצית תדירה ושקולה כנגד כל המצוות הקדימה.